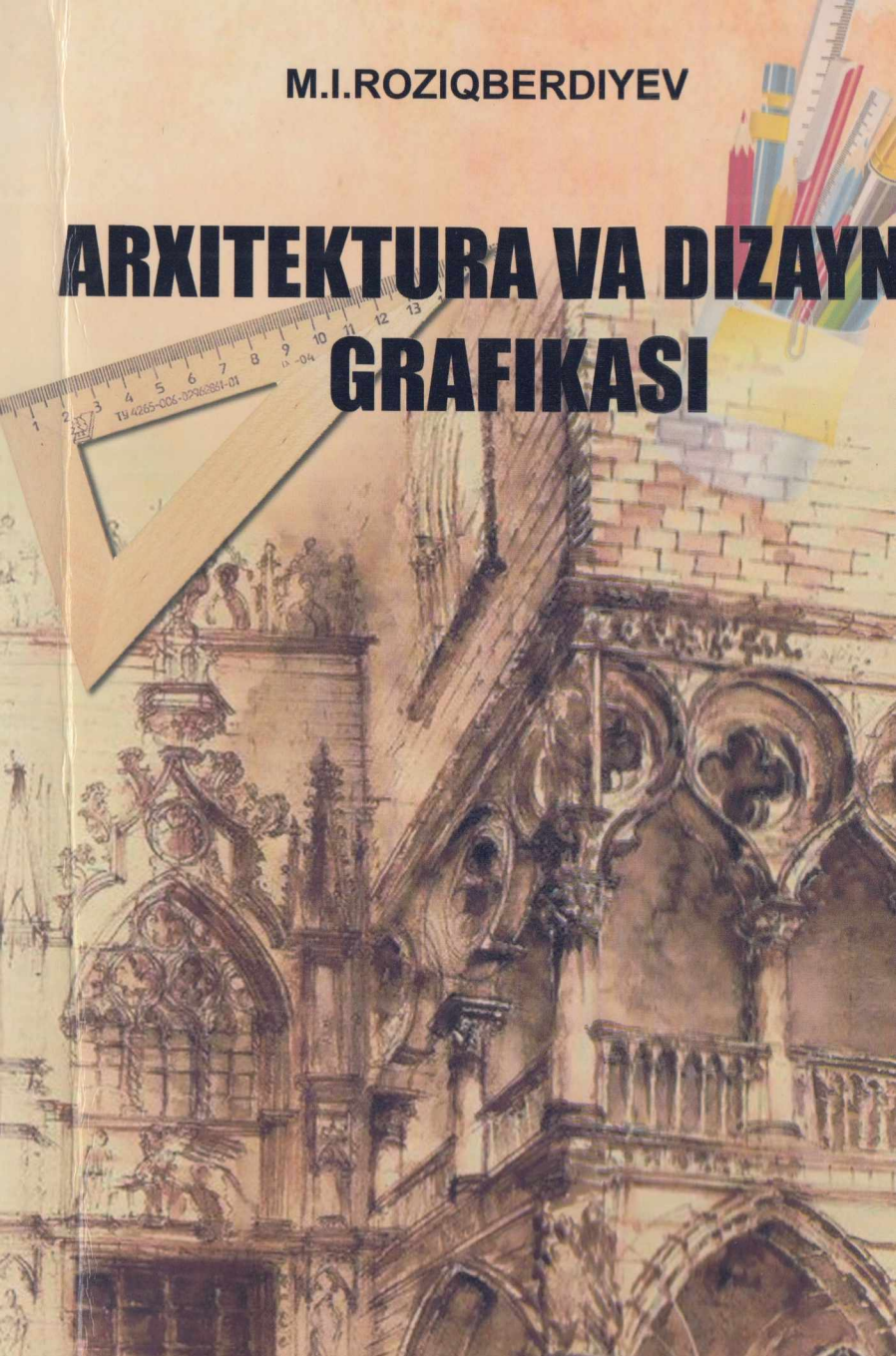

M.I.ROZIQBERDIYEV

ARXITEKTURA VA DIZAYN GRAFIKASI

02
721
269
A ✓

721/075)

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI
K.BEHZOD NOMIDAGI MILLIY RASSOMLIK VA
DIZAYN INSTITUTI

M.I.Roziqberdiyev

ARXITEKTURA VA DIZAYN GRAFIKASI

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus
ta'lim vazirligi tomonidan oliy o'quv yurtlarining

5111000 – Kasbiy ta'lim (Dizayn (Interyerni loyihalash),
5150900 – Dizayn (Interyerni loyihalash) yo'nalishi talabalari
uchun o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan

*Исполнитель
М.И. Роziqбердиев
дан
7.02.19.*

K. Behzod nomidagi
Milliy Rassomlik
va Dizayn Instituti

21

AXBOROT RESURS
MARKAZI
№ 35293

TOSHKENT – 2019

UO‘K: 72.012:74(075.8)

KBK: 85.11

R 69

Roziqberdiyev, M.

R 69 Arxitektura va dizayn grafikasi [Matn] : O‘quv qo‘llanma/
M.I.Roziqberdiyev — Toshkent “Faylasuflar” nashriyoti, 2019. —140 b.

Ushbu o‘quv qo‘llanmaning asosiy vazifasi, talabalar tomonidan “Arxitektura va dizayn grafikasi” fanini oson o‘zlashtirishga yordam berish. Undan tashqari shu fandan dars beruvchi o‘qituvchilarga dasturulamali bo‘lib xizmat qilish.

O‘quv qo‘llanmada arxitektura va dizayn grafikasining barcha jihatlarini va usullarini qamrab olishga harakat qilingan.

Har bir bobi shu bobga kerakli rasm va illyustratsiyalar bilan boyitilgan. Undan tashqari har bir bobdan keyin shu bobga taalluqli savollar berilgan. O‘quv qo‘llanmaning oxirida atamalar lug‘ati ham kiritilgan.

UO‘K: 72.012:74(075.8)

KBK: 85.11

Taqrizchilar:

G.A. Zoirov — TAKI arxitekturaviy muhitlar
dizayni kafedrasi dotsenti,

M.T. Maxmudova — MRDI dizayn
kafedrasi dotsenti

ISBN 978-9943-5453-4-2

© “Faylasuflar” nashriyoti, 2019

KIRISH

Ushbu o'quv qo'llanmaning asosiy vazifasi, talabalar tomonidan "Arxitektura va dizayn grafikasi" fanini oson o'zlashtirishga yordam berish. Undan tashqari shu fandan dars beruvchi o'qituvchilarga dasturulamal bo'lib xizmat qilish.

O'quv qo'llanmada arxitektura va dizayn grafikasining barcha jihatlarini va usullarini qamrab olishga harakat qilingan.

O'quv qo'llanmaning birinchi bobida asosan chiziqli grafika va ularni ifoda etish usullari, tusli grafika va ularni ifoda etish usullari hamda bu usullarda ishlatiladigan uskunalar haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.

O'quv qo'llanmaning ikkinchi bobida asosan tusli grafika bo'limidagi tushda "akademik" bo'yash, akvarelda "akademik" bo'yash usullarini o'rgatish va o'rganish, ularga ishlatiladigan uskunalar, tushlar va akvarellar haqida batafsil tushunchalar berilgan.

Uchinchi bobda "ortogonal" chizmalar, ularni grafik usulda qanday ifoda etish, loyihalash fanidan topshiriladigan kurs ishlarida ulardan qanday foydalanish haqida batafsil va to'liq tushuncha berilgan.

To'rtinchi bobda asosan arxitektura va dizaynda foydalanish mumkin bo'lgan anturajlar va ularning xillari haqida so'z boradi. Anturajlar turlari va ulardan qanday foydalanish mumkinligi haqida batafsil tushuncha beriladi.

Beshinchi bobda real o'quv loyihalash jarayonida arxitektura va dizayn grafikasining roli haqida tushuncha beriladi. Bu bobda asosan o'quv jarayonida loyihalashning etaplari haqida so'z boradi va o'quv jarayonida arxitekturaviy va dizaynerlik usullaridan foydalanish ketma-ketligi to'g'risida va klauzura haqida so'z boradi.

Oltinchi bobda ranglar, ularning insonga ta'siri va ulardan grafikada qanday foydalanish haqida tushunchalar beriladi.

O'quv qo'llanmaning har bir bobi shu bobga kerakli rasm va illyustratsiyalar bilan boyitilgan. Undan tashqari har bir bobdan keyin shu bobga taalluqli savollar berilgan. O'quv qo'llanmaning oxirida atamalar lug'ati ham kiritilgan.

I BO'LIM

I bob. CHIZIQLI GRAFIKA VA ULARNI IFODA ETISH USULLARI. USKUNALAR, MOSLAMALAR VA ULARNING CHIZIQLI GRAFIKADA ISHLATILISHI

1. Chiziq va chiziqli grafika

Chiziq eng ko'p tarqalgan ifoda etish usullaridan biridir. Ma'lumki inson ko'zi har qanday obyektни ko'zdan kechirganda o'zi bil-magan holda uning tashqi konturini yoki chizig'ini anglaydi. Ya'ni inson tafakkuri narsani alohida chiziq sifatida emas, balki uning strukturasini anglatuvchi sifatida ko'radi. Inson tafakkuri chiziqni u yoki bu narsa konstruksiyasining bir qismi sifatida qabul qiladi.

Chiziqli grafika — chizmalarda, eskizlarda, rasmlarda, texnik sxemalarda, asosiy texnik ijro bo'lib (ifoda) hisoblanadi.

Oq qog'oz ustida qora chiziqning paydo bo'lishi natijasi-da oq-qora kontrast hosil bo'ladi, natijada chiziqning qalin va ingichkaligiga, qiyshiq-ligi yoki uzun-kaltaligiga qarab ko'z o'ngimizda narsaning o'ziga xos shakli namoyon bo'ladi. Shakl-larni chiziqda ifoda etish uzoq tarixga borib taqaladi. Ya'ni Qa-dimgi Misr davridan boshlab, chizish uskunalaridan foydalanib chiziqlarni ifoda etish asosan XV asr boshlarida kuchga kirdi. O'sha davrlarda arxitektorlar va rassomlar tomonidan har xil uskunalardan foydalanib qilingan loyihalarni arxiv materiallari-da, kitoblarda va boshqa tarixiy manbalarda ko'rganmiz va yax-shi bilamiz.

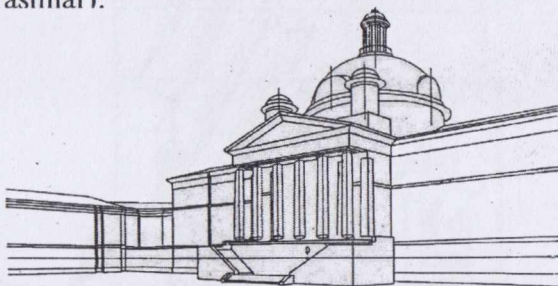
Albatta, chiziqli grafika orqali u yoki bu loyihani, rasmni, g'oya-ni ifoda yoki namoyon etish juda qiyin. Lekin talaba va o'quvchi-lar qunt bilan o'qisalar, o'z ustilarida ko'p ishlasalar, va albatta, shu soha bo'yicha salohiyatli ustozlar (chizmachilik, chizma geo-metriya, rasm o'qituvchilari) maktab, kollej va litseylarda darslar-ni yuqori saviyada o'tsalar chizma va loyihalarni professional da-rajada ishlashlari aniq.

2. Chiziqli grafikada ishlatiladigan birinchi guruh uskunalar

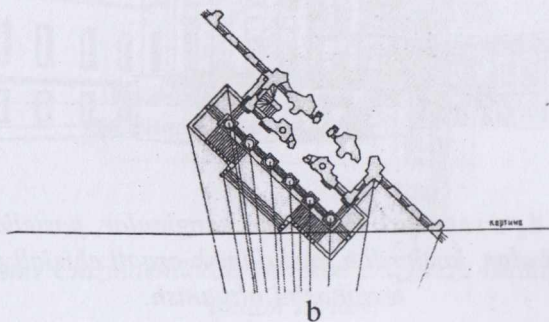
Bu guruh uskunolari chiziqli grafikalarda ishlatiladigan eng sodda va shu bilan birga eng ishonchli, sinalgan va ishlatilishi bo'yicha samarali natija bergan uskunalaridir.

Bu uskunalar — har xil qattqlikka ega bo'lgan qora va rangli qalamlar “уголь” (kuydirilgan shoxlar bo'laklari), “sanginalar”, “pastellar”, “perolar” va boshqalar. Biz bu usullarni ustalik bilan ishlatish orqali yuqori natijalarga erishamiz, ya'ni uskunani har xil qiyalikda ishlatish orqali undan tashqari har xil fakturali qog'ozlarda chizish orqali ifoda eta olishimiz mumkin.

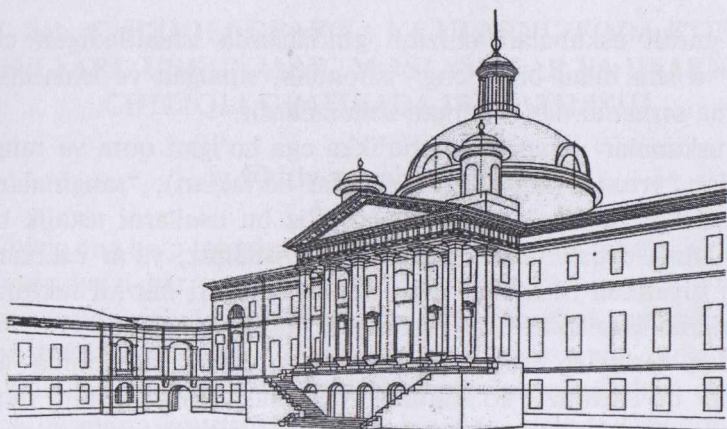
Undan tashqari ushbu uskunalarni ishlatish jarayonida asta-sekin qo'llarimiz, ko'zlarimiz va tafakkurimizni bir vaqtning o'zida ishlatish mahoratiga va ko'nikmasiga ega bo'lamiz (1-a,b,d,e rasmlar).

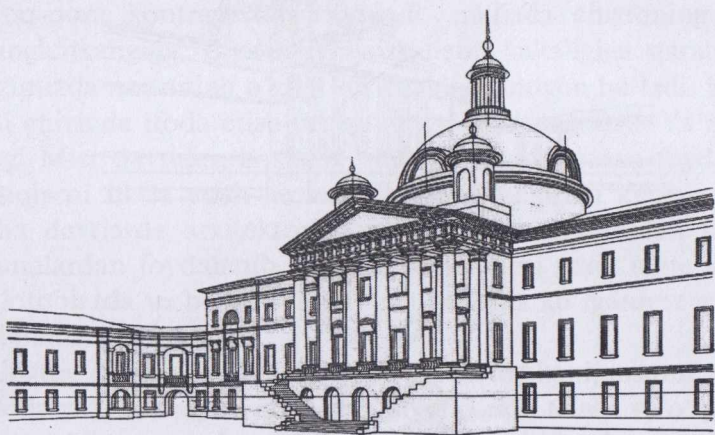
a

b

d

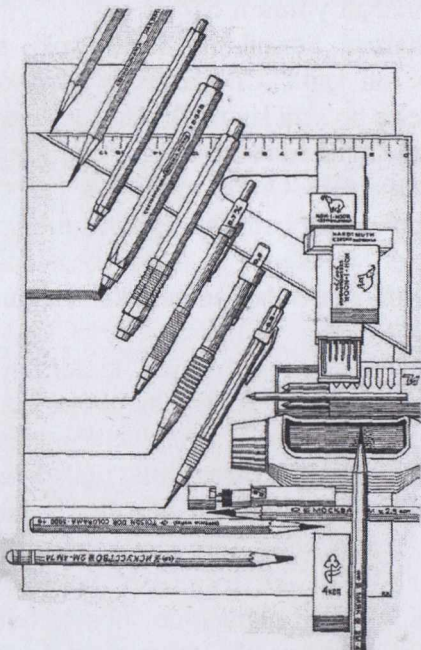

e

1-a, b, d, e rasmlar. Qalamlar, sanginalar, pastellar, ko'mir tayoqchalar, kistlardan foydalanish orqali chiziqli grafika texnikasini o'rganish.

Uskunalarga qo'yiladigan talablar. Chiziqli grafikada eng ko'p ishlatiladigan va qulay uskuna bu oddiy qalamdir. Qalamdan foydalanganda uning uchini qanday ochishga qarab chiziqlarning qalinligi, ingichkaligi, yapaloqligiga erishamiz. Ya'ni biz loyiha yoki rasmni chizayotganimizda albatta har xil qalinlikdagi chiziqlardan foydalanishimiz qalamning uchi qanday ochilishiga bog'liq. Dizayner, arxitektor va rassomlar qalamda chizish asnosida tajriba orttirib, qalamni bosib yoki yotqizib chizish orqali chizmaning ifodali, ya'ni kerakli shaklga ega bo'lishiga erishadilar.

Arxitektura va dizaynda asosan quyidagi markali qalamlar ishlatiladi: chizmachilikda — 3t, 2t, t, tm yoki 3h, 2x, h, f, hb; rasm chizishda — tm, m, 2m, 3m, 4m, 5m, 6m yoki f, hb, b, 2b, 3b, 4b, 5b, 6b (2-rasm).

2-rasm. Chizmachilikda va rasm chizishda ishlatiladigan qalam turlari.

Undan tashqari mexanik (sterjenli) qalamlardan grafikada ham foydalanib kelinmoqda. Mexanik qalamlardan foydalanish uchun alohida va jiddiy tayyorgarlik ko'rish, o'ziga xos ko'nikmalar hosil qilish kerak. Ya'ni bu qalamlarda ishlash uchun ularni qay usulda (bosib yoki bosmasdan) ishlatish muhim ahamiyat kasb etadi.

Rasm chizishda, arxitektura va dizayn grafikasida, eskizlar qilishda, klauzuralar ishlashda, arxitektorlar, dizayner va rassomlar "sangina", "ko'mir tayoqcha" hamda "pastellardan" unumli foydalanadilar.

Bu uskunalar orqali ishlangan chiziqli rasmlar o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Ularni odatda bosmasdan chiziladi, chiziqlar qalin va xiraroq chiqadi hamda rasmga o'ziga xos joziba baxsh etadi. Ya'ni chizilayotgan loyiha g'oyasini qog'ozga tezroq va "samarali" qilib berishga yordam beradi.

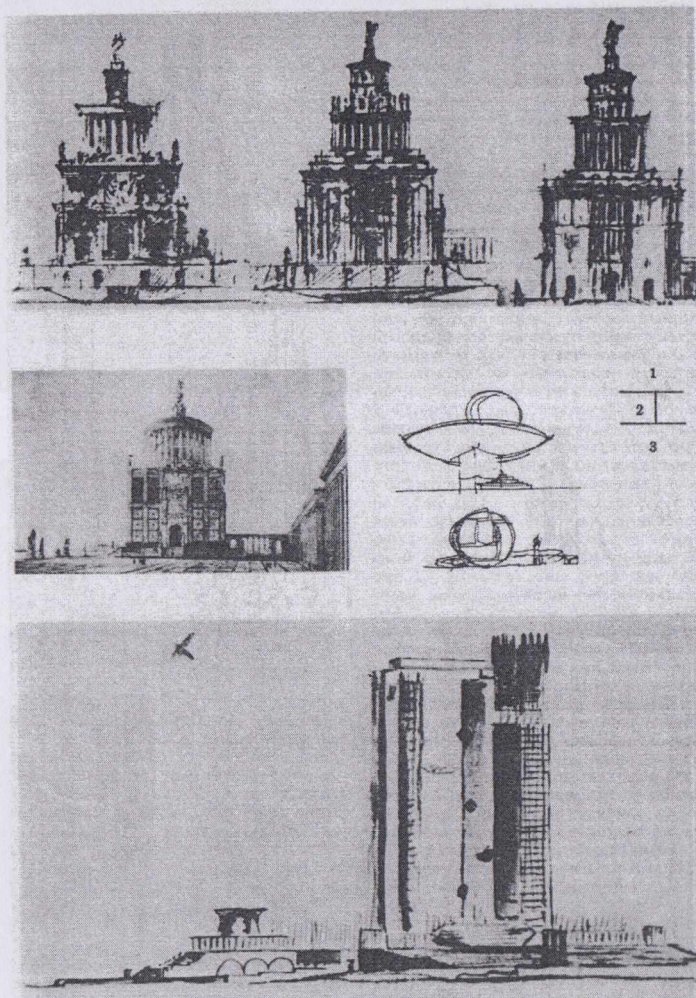
Chiziqli loyihalarni, rasmlarni sifatli yoki sifatsiz chiqishida qog'ozning ham roli katta. Chizma tekis va ravon chiqishi uchun qog'oz qalin va tekis bo'lishi kerak. Bunday qog'ozlarda chizma uskunaga (qalam) qanaqa bo'lishidan qat'i nazar yaxshi, sifatli chiqadi (qalin va sifatli silliq vatmanlar). Qog'oz qanchalik yumshoq va titiluvchan bo'lsa ishlatiladigan qalam ham shunchalik yumshoq bo'lishi kerak.

3. Chiziqli grafikada ishlatiladigan ikkinchi guruh uskunalar

Bu guruh uskunalariga quyidagilar kiradi: avtoruchkalar, flasterlar, resfederlar, har xil o'lchamlarga ega bo'lgan ignali, "trubochkalar"dan foydalanib ishlatiladigan "rapitograflar", ingichka "grifellar"dan iborat "avtomatik" qalamlar.

Yuqorida keltirilgan uskunalarining qariyb hammasida ("avtomatik" qalamdan tashqari) chizganda hosil bo'lgan chizmalarni o'chirib yoki to'g'rilab bo'lmaydi. Chunki bu uskunalar orqali chiziq chizilganda albatta har xil turdagi va rangdagi "tushlar"dan, "guash"lardan foydalaniladi. Shu bois bu chiziqlarni o'chirib bo'lmaydi. Ammo tajribali chizmachilar bu chiziqlarda qilingan xatolarni tuzatishda oddiy "lezviyalar"dan

foydalanadilar. Ya'ni sizning xayolingizga kelganidek chiziqni qirib tashlab emas, balki shu lezviyalar bilan kesib tekislanadi. Shuning uchun bu uskunalar bilan ishlaganda mutaxassis nihoyatda diqqat bilan ishlashi lozim bo'ladi.

3-rasm. Chiziqli loyihalar.